

**Univerzita Hradec Králové – Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií**

Hodnocení bakalářské práce

Posudek oponenta práce

Jméno autora: Adéla Čermáková

Název práce: Individualismus a společnost

Oponent práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Téma a cíl práce: Autorka se věnuje problematice individualismu v české společnosti po roce 1989 a jeho dopadu na rodinné vztahy. Rozebírá zejména proměny tradičního monogamního pojetí rodiny.

Zaměření práce: Individualismus, česká společnost, rodina

Jazyková a stylistická úroveň práce: Po jazykové i stylistické stránce je práce zpracována na výborné úrovni. Gramatické nebo stylistické chyby a jiné nedůslednosti nebo překlady se prakticky neobjevují.

Rozsah práce: V mezích středního rozsahu, 52 stran včetně bibliografie.

Použitá literatura: Bakalářská práce pracuje s fundovanými zdroji. Autorka v bibliografii uvádí dohromady tištěné i internetové zdroje a jejich souhrnný počet dosahuje úctyhodného čísla 88. Je vidět, že autorka si dala na bakalářské práci záležet.

Formální stránka práce: Po formální stránce je práce včetně poznámkového aparátu zpracována požadovaným způsobem.

Celkové hodnocení a kritické poznámky:

Autorka se ve své bakalářské práci věnuje rozmachu individualismu v české společnosti po roce 1989. Poněkud simplisticky uvádí jako zásadní předěl vedoucí k silnému individualismu právě rok 1989, ale tento předpoklad je samozřejmě problematický (viz níže). Autorka uvádí individualismus do kontextu rodiny a uvádí její proměny. Adéla Čermáková dochází k závěru, že tradiční model rodiny upadá ve prospěch nových „individualizovaných“ forem soužití.

Název autorčiny práce je uveden velice obecně – „Individualismus a společnost“ – a čtenář si může vybavit širokou škálu různých přístupů, námětů, konceptů a teorií. Individualismus je velice široký fenomén a hned zkraje bych tak rád upozornil, že by si práce zasloužila konkrétnější název. Autorka se hlásí k teoretickému rozpracování individualismu a jeho dopadu na společnost a zcela podle tohoto zaměření nejprve vyjmenovává a uvádí různé teoretické přístupy – od přístupy Adama Smitha po přístup Gillese Lipovetského – a poukazuje, jak oni sami definují individualismus (k mému údivu chybí třeba Ulrich Beck). Posléze se dostává k české společnosti a její individualizaci a nakonec uvádí, jak je individualismem ovlivněna pozice rodiny. Bakalářská práce tak má „spád“ od teoretického ukotvení k popisnému uvedení proměny rodiny.

Ať je to již stylem psaní, anebo nashromážděnými a použitými teoriemi a daty, bakalářská práce působí neskrývaně pesimisticky ohledně současné situace a ohledně budoucího uspořádání rodinných vazeb. Zcela jistě je nutné poznamenat, že současná situace vede minimálně k odklonu např. od monogamního uspořádání společnosti k nesezdanému soužití nebo ke svobodnému mateřství, ale (nejen) mezi řádky této bakalářské práce lze vydedukovat, že autorka považuje monogamní rodinu za jakýsi správný základ, který se proměňuje do jakési deformované negativní podoby. Je pravda, že rodinné pojetí se proměňuje a v současnosti bychom našli modely soužití, které by byly před 30 lety takřka nemyslitelné, ale možná by stálo za to podívat se na danou problematiku více relativisticky. Toto bude má první výtku, která je ale opravdu drobného charakteru a která je založena na mé domněnce, že jsem ji správně vyčetl mezi řádky.

Autorka dále ve své práci uvádí poměrně zajímavé teze, ale ty mají širší souvislosti. Autorka např. odkazuje na zvyšující se věk rodičů při početí dítěte nebo na ekonomickou nestabilitu rodiny po roce 1989, ovšem ani náznakem neuvádí vliv kapitalismu nebo neoliberalismu, které ovlivnily českou společnost po roce 1989 - tedy širší souvislosti spojené s dopadem na společnost. Jsem si vědom skutečnosti, že autorka by kvůli těmto bodům byla nucena napsat mnohem rozsáhlejší práci, ale individualismus se nevezal jen tak z ničeho nic.

Rok 1989 a jeho důležitost pro zmiňované procesy však sám o sobě může být kritizovatelným bodem. Je samozřejmě pravda, že např. liberalismus vychází z mnohem individuálnějšího pojetí než socialismus, anebo že kapitalismus stojí také na přísném racionalistickém individualismu, ovšem předchozí období komunismu nebylo spjato s takovým typem socialismu, jak si ho autorka představuje. Jsem přesvědčen, že autorka má určité zidealizované představy o situaci před rokem 1989, protože i v té době existovala komunistická nomenklatura, která narušovala ideje socialismu

(např. Milouš Jakeš bydlel ve své vile na Hanspaulce, zatímco prostí obyvatelé žili na vesnicích v rozpadajících se domech) a rovná a beztřídní společnost byly jenom „stranické řeči.“

S tím souvisí i má druhá výtka, že autorka velice silně polarizuje situaci před a po roce 1989 („*Za původce všech těchto změn, s nimiž se v české společnosti setkáváme, můžeme dle mé práce považovat demokratizaci po roce 1989. Ta rozpustila společnost v masu jednotlivců a vytvořila fenomény a výzvy, s nimiž se lidstvo musí, a také bude muset vypořádat.*“, s. 46) a to neoprávněně, protože se nejedná o situaci, kdy by jedna epocha byla jednoduše „nahrazena“ druhou. Už jenom tím, že KSČ zůstala v Parlamentu ČR a má vliv na vývoj politiky a společnosti, znamená, že se nejedná o absolutní změnu. Spíše bych viděl takové Braudelovské *longue-durée* začínající již dávno a to i ve vztahu k rodině, kdy např. rozvody byly fenoménem, který se zde rozšířil již v 50. letech a v současnosti stále působí. Jedná se o dlouhotrvající sociální proces, jehož důsledkem je, že současná porodnost činí 1,7 dětí na ženu. Vlivy jsou pak různé – od zaměstnavatelnosti žen v období komunismu nebo rozvoji citové rodiny – ale rozhodně nebyl rok 1989 absolutním předělem.

S tím souvisí i skutečnost, že bych v otázce proměny rodinných vztahů více analyzoval situaci i v dávnější minulosti. Doporučoval bych autorce více reflektovat i situaci v protoindustriální i industriální společnosti, protože třeba právě industriální epocha je něčím, co mění tvář dřívější askriptivní a pospolitě společnosti (viz Ferdinand Tönnies – *Gesellschaft* a *Gemeinschaft*). Urbanizace, anonymizace ve městech, růst měst, dělnické čtvrti – to všechno přispělo k růstu individualizace (ve zkratce modernizační procesy) a nikoliv pouze rok 1989. Tím neříkám, že by autorka měla ve své analýze individualismu odkazovat i na dávné sociální procesy, jen bych byl rád, aby si autorka uvědomila, že se jedná o velmi dlouhodobý sociální proces, který nevznikl během jednoho prosince v roce 1989.

Zároveň je společnost mnohem více diverzifikovaná a nikoliv unifikovaná. I dnes fungují určité skupiny, které staví na širší kolektivitě než ostatní – např. Sokolové nebo fotbalisté staví na „týmovosti“ a tedy na více kolektivních hodnotách než realitní makléři, pro které je důležitá soupeřivost s kolegy.

Také by bylo dobré, aby autorka poněkud poupravila svá někdy až příliš silná vyjádření, respektive aby je změkčovala. Autorka např. píše: „*Vznikla kultura založená na dravosti a bezohlednosti, kultura nezávislých a autonomních osob, kultura konzumentů a narcistů*“ (s.8) a zde je opravdu patrný silný názor autorky, který nabírá formy přímočarého a hanlivého osočení individualismu. Stejně tak u věty: „*Po roce '89 se ale situace otočila a pro ženy se mateřství stalo překážkou*“ (s. 36) je autorčino příliš nesouhlasně přímočaré. Lze říct, že se mateřství stalo třeba pouhou možností a nikoliv povinností, ale určitě bych nenapsal překážkou.

Některé věty nebo teze by pak měla autorka blíže vysvětlit, protože např. ve větě: „*S komunismem se spojil až potom, co se jako kolektivismus začalo nazývat jedno ze stádií přechodného období proletariátu*“ (s. 13) nevím, co má autorka na mysli. Ve větě: „*Zvláště nyní, kdy se svět na chvíli zastavil, máme více času ponořit se do sebe a pracovat na sobě*“ (s.18) samozřejmě nyní vím, že

má autorka na mysli koronavirus, ale např. za deset let může být z toho čtenář zmatený. Také nechápu, podle jakého klíče rozděluje autorka země na kolektivistické a individualistické a hlavně proč toto rozdělení musí vůbec být – autorka navíc spíše rozděluje na okcidentalismus a orientalismus než na kolektivismus a individualismus. Autorka dále uvádí: „*Významným okamžikem se pro definici rodiny stal Tridentický koncil, jenž z manželství učinil svátost – spolu s tím však docházelo k prudké ostrakizaci nemanželských dětí a svobodných matek*“ (s. 33) a zde si nejsem, jestli má autorka opravdu na mysli Tridentický koncil z let 1545-1563, protože v té době existovala svátost manželství již mnoho staletí. Před samotným závěrem se měla autorka ještě vrátit k individualizaci a k jednotlivým teoriím, které uváděla v úvodu práce.

Až na uvedené výtky lze autorčinu práci doporučit k obhajobě. Práce má jasný cíl a záměr a kromě výše uvedených výtek bych rád dodal, že práce nabízí tematiku, která je zajímavá a podnětná a navíc je práce napsaná fundovaným způsobem. Výše uvedené jsem sice uvedl některé výtky, ale celkově bych autorku za uvedenou bakalářskou práci pochválil.

Otázky oponenta práce:

- Primární: Jaké sociální procesy v rámci preindustriální doby a industriální doby způsobily proměny rodinných vztahů a současný příklon k individualismu? A jakým způsobem?
- Sekundární: Jak se podle Vás budou rodinné vztahy dále vyvíjet? Pomocí jakých procesů?

V Rivnenské oblasti

Datum: 28.7. 2021

Mgr. Luděk Jirka, Ph.D